

INDRUKKEN VAN DE NAJAARSTREK IN 1988

BIJ TELPOST PARNASSIA

Hans Groot

Inleiding

Omdat landtrektellen in het najaar de leukste vorm van vogelen is, zijn in het najaar van 1988, voor de derde achtereenvolgende keer, trektellingen gedaan op de telpost Parnassia in de Kennemerduinen. Ondanks een diepte-record voor het totale aantal teluren, zijn er verrassende en interessante resultaten bereikt.

In onderhavig artikel wordt een impressie gegeven van de geregistreeerde trek in drie aparte delen : de algemene resultaten, een bespreking van soorten die een relatief onbekend doortrekverloop in onze regio hebben (Oeverpieper, Heggemus, Geelgors) en een bespreking van soorten die in 1988 veel meer waargenomen zijn dan in andere jaren.

Telpost

Geteld is weer vanaf het steeds verder eroderende duin in de speelwei Hazenwei in de Kennemerduinen, ten zuid-oosten van restaurant Parnassia, ca. 100 meter ten oosten van de zeereep. Naar het noorden toe (van waar de trekkende vogels plegen te komen) heeft men een prachtig uitzicht over de schaars begroeide duinen. Andere voordelen zijn de geringe geluidsoverlast van het verkeer en de gunstige lichtval (De Nobel & Stuart, 1987). Een nadeel is dat de vogels - vooral bij goede trek - in een zeer breed front vliegen en er vaak een stroom over en langs de zeereep loopt, die onvoldoende gevolgd kan worden.

Telmethode

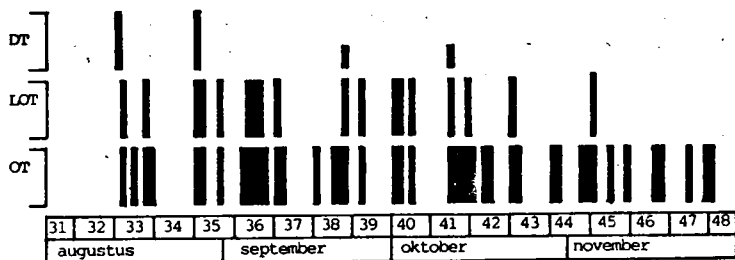
De tellingen zijn uitgevoerd conform de door de Landelijke Werkgroep Vogeltrektellen (LWVT) ontwikkelde methode (LWVT, 1985). Dit impliceert onder meer dat een denkbeeldige cirkel

met een straal van 100 meter rond de telpost is getrokken. Van vogels die door deze cirkel heen vliegen, worden soort, aantal, vliegrichting en vlieghoogte genoteerd en van vogels die "buiten de 100" trekken alleen de soortnaam en het aantal, omdat het lastig is de vliegrichting en de hoogte te bepalen van vogels die op grotere afstand vliegen. Vogels die slechts gehoord zijn, worden vastgelegd door de soort met de toevoeging "geh" te noteren. In de totalen tellen gehoorde vogels steeds voor één exemplaar, een minimum aangezien je nooit kan weten hoeveel vogels er werkelijk langstrekken.

Telperiode

In de periode 1 augustus - 1 december is gedurende 172 uur trek geteld; de vier geïsoleerde tellingen uit juni/juli worden niet in dit artikel besproken. Het aantal getelde uren betekent een diepte-punt voor telpost Parnassia. Dit komt onder andere door het feit dat enkele vaste tellers minder tijd kregen om te tellen en door het slechte weer op verschillende simultaandagen. De afgelopen jaren zorgden de simultanen voor veel teluren. In totaal zijn 48 ochtendtellingen (OT), 18 late ochtendtellingen (LOT) en 7 uur tijdens dagtellingen (DT) volgemaakt. Mochten deze termen nog onbekend zijn, zie dan Geelhoed & Groot, 1988.

De teluren zijn onregelmatig verdeeld over het seizoen. Het zwaartepunt van de tellingen ligt in de periode begin september - half oktober (zie ook figuur 1).

Figuur 1. Het aantal ochtendtellingen (OT), late ochtendtellingen (LOT) en het aantal kwartieren dagtellingen (DT), gegeven per standaardweek per maand.

Op slechts vier van de acht simultaandagen, wanneer gepoogd wordt alle telposten in Nederland tegelijk te laten tellen, zijn er ochtendtellingen gehouden. Op deze dagen is op Par-nassia 25 uur geteld.

Tellers

Steeds minder vaste tellers dus, waardoor het telwerk voor rekening kwam van enkele personen. De volgende mensen leverden een structurele bijdrage aan de tellingen en worden daarvoor bij deze bedankt : Fred Cottaar, Steve Geelhoed, Amon Gouw, Hans Groot, Evert van Huijssteeden, Berry v.d. Hoorn, Richard Joosten, Guido van Leeuwen, Pim de Nobel, Peter Nuyten en Johan Stuart.

Resultaten

Algemeen

Welgeschat en redelijk geteld zijn 117389 exemplaren, verdeeld over 123 soorten waargenomen. Dit betrekkelijk lage aantal exemplaren is deels te wijten aan matige trek van soorten die massaal langs en over kunnen komen (Spreeuw, Vink en Veldleeuwerik) en deels aan het lage aantal teluren. Toch zijn van veel soorten hogere aantallen geteld dan in de afgelopen jaren, hetzij door regelmatig goede tellingen (Watersnip, Holenduif, Pimpelmees en Putter), hetzij door één enkele topdag (Wulp, Boeren- en Huiszwaluw, Gele Kwikstaart, Zanglijster, Kauw).

De ontwikkeling van het aantal doortrekkende exemplaren en van het aantal soorten in de loop van het telseizoen geeft het inmiddels bekende beeld : van tellingen met weinig (gemiddeld minder dan 20) soorten en exemplaren (maximaal 250 exx./telling) in augustus en de eerste helft van september naar tellingen met veel (gemiddel meer dan 30) soorten en exemplaren (gemiddeld meer dan 4000 exx./telling) in de periode eind september - begin november. Daarna neemt in de tweede helft van november de trek sterk af. Een overzicht van de waargenomen soorten en aantallen is te vinden in tabel 1.

Soorten met een "onbekend" doortrekverloop

Drie soorten, Oeverpieper, Heggemus en Geelgors, worden besproken omdat hetzij door onlangs toegenomen kennis c.q. alertheid omtrent de trekroepjes nu eerst een redelijk doortrekverloop geschetst kan worden (Oeverpieper en Geelgors); hetzij doordat de soort (Heggemus) in 1988 een doortrekpatroon had dat afweek van het in andere jaren en ook op andere telposten verkregen doortrekpatroon.

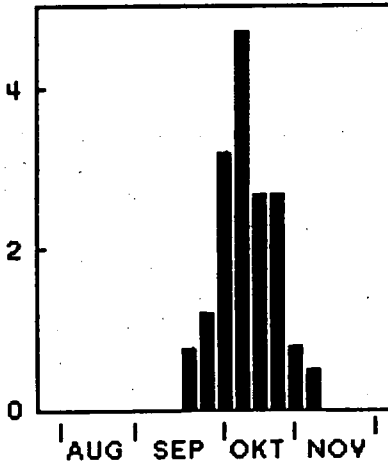
Oeverpieper

Ofschoon deze soort bij regelmatige bezoekers van de zuidpier geen determinatieproblemen zal opleveren, is de Oeverpieper toch pas de laatste jaren "ontdekt" op andere plaatsen, met name de telpost. De waargenomen aantallen op de telposten Boulevard (B) en Parnassia (P) illustreren dit : 1983 B : 0 ex.; 1984 B : 3 ex.; 1985 B : 6 ex.; 1986 P : 42 ex.; 1987 P : 156 ex.; 1988 P : 192 ex. Mogelijk werden vroeger op de Boulevard de ijle roepjes van de Oeverpieper door langsrijdende auto's niet gehoord en nu door de geringere geluidsoverlast op Parnassia wel. In het najaar van 1988 zijn dus 192 ex trekkend waargenomen. Dit is waarschijnlijk een onderschatting omdat het opmerken van Oeverpiepers geheel afhankelijk is van het roepen tijdens de trek. Zwijgzame en tussen de veel talrijkere Graspiepers vliegende exemplaren passeren onopgemerkt.

De Oeverpieper trekt door van eind september tot half november. De hoogste aantallen worden bereikt in oktober. Het begin van deze maand geeft al enkele dagen met meer dan 10 exemplaren (1-10 : 16 ex.; 2-10 : 21 ex. en 4-10 : 11 ex.), waarna rond half oktober de top valt. Op 11-10 is in 6 uur een record van 48 Oeverpiepers geteld. Tot eind oktober blijven de aantallen redelijk hoog, maar nemen begin november sterk af (zie ook figuur 2). Dit doortrekverloop komt prachtig overeen met dat van Castricum (Schekkerman, 1984) en Medemblik (Brouwer, 1985). De trek van de Oeverpieper is

zeker niet beperkt tot de vroege ochtend. 109 Van de 192 exx zijn in de OT-en waargenomen, de rest erna. Zoals gezegd wordt de soort uitsluitend opgemerkt door het roepje. In totaal zijn 103 exx, d.w.z. 54 % slechts gehoord en niet gezien.

Oeverpieper N = 192

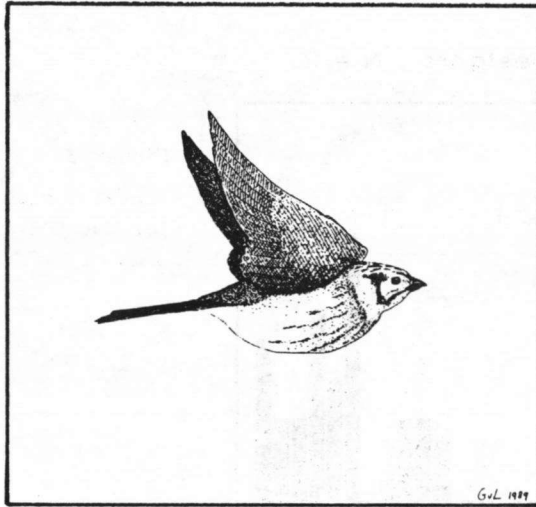
Figuur 2

aantal Oeverpiepers
per uur per standaard-
week.

Geelgors

Ook deze soort wordt steeds meer waargenomen op de telpost door meer kennis van de verschillende trekroepjes. De Geelgors gaat in aantal achteruit en de toename in het aantal langstreckende vogels valt geheel toe te schrijven aan de gestegen kennis van de tellers. Vroeger was de Geelgors hier een zeldzame doortrekker (tot 1986 1-2 exemplaren per jaar), thans een doortrekker in klein aantal (1986 : 13 ex.; 1987 : 17 ex. en 1988 : 22 ex.).

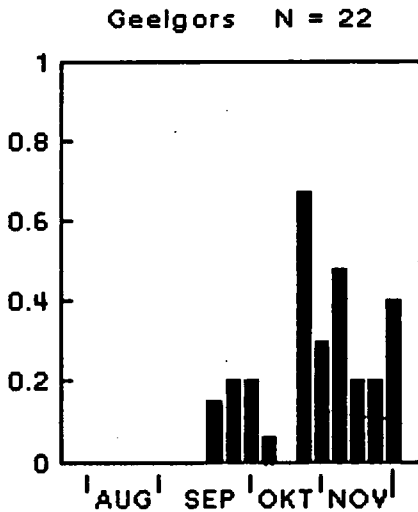
De eerste twee exemplaren zijn waargenomen op 21 september. Daarna volgen tot eind oktober nog enige exemplaren. De sterkste trek begint dan pas : op 22-10 is het hoogste aantal

Tekening : Guido van Leeuwen.

vastgesteld, namelijk 4 ex. In november wordt de trek voortgezet; op praktisch iedere teldag wordt minstens 1 Geelgors waargenomen. Tot en met de laatste teldag, 26-11, houdt de trek aan. Op telposten in het oosten van het land, waar de Geelgors het meest doortrekt, valt de piek rond eind oktober en gaat de trek eveneens tot diep in november door (Van Leeuwen et al., 1985 & Lensink en Kwak, 1985). Tijdens de ochtendtellingen zijn 17 exemplaren waargenomen en tijdens de lange ochtendtellingen zijn 5 ex. geteld; 6 exemplaren zijn uitsluitend gehoord.

Ook op het ringstation van Lennep in de Kennemerduinen zijn meer Geelgorzen dan voorheen in een najaar gevangen, namelijk 18 exemplaren. Samen met enkele waarnemingen vertoont het vangstenpatroon op de vinkenbaan gelijkenissen met het doortrekpatroon van de telpost : de meeste vogels zijn eind oktober gevangen, terwijl ook in november nog regelmatig exemplaren zijn gevangen of waargenomen (Cottaar in Litt.).

Figuur 3
aantal Geelgorzen
per uur per standaard-
week

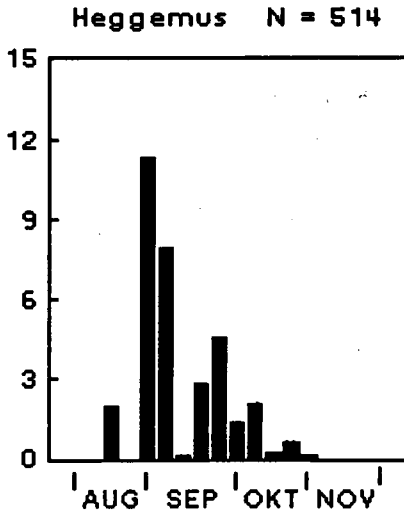
Heggemus

Het afgelopen najaar deed zich een ongekennde heggemussentrek voor, zowel voor wat betreft het aantal doortrekkers als het doortrekverloop. Een record van 514 exemplaren is vastgesteld. De trek verliep anders dan in andere jaren en anders dan op telposten elders in Nederland. Vanaf half augustus worden al groepjes trekkende Heggemussen waargenomen. De eerste topdag valt op 28 augustus, wanneer in 5 uur tellen 115 exemplaren worden geteld. Deze sterke trek loopt door tot in de eerste week van september, resulterend in de absolute topdag op 5-9 : 132 exemplaren in 5 uur tellen. Daarna neemt de trek af tot eind september - begin oktober, wanneer een kleine opleving van de trek wordt vastgesteld. In andere jaren werd in deze periode de top van de heggemussentrek vastgesteld.

De vroege piek eind augustus- begin september kan veroorzaakt worden door wegtrek van onze eigen broedvogels, met name uit de duinstreek. De kleine piek eind september - begin

oktober komt dan door trek van buitenlandse vogels. Wellicht is het ontbreken van de vroege piek in andere jaren (behalve in 1982 : Cottaar & van Huijssteeden, 1983) te verklaren doordat de Heggemus ook 's nachts trekt. In sommige jaren zijn na goede treknachten in ieder geval veel Heggemussen gezien in de periode eind augustus - begin september, terwijl op de telpost lage aantallen waargenomen werden (eigen waarnemingen).

De soort trekt vooral in de eerste twee uur na zonsopkomst, vaak in groepjes, aarzelend en luid roepend en regelmatig de trek even in wat struiken onderbrekend.

Figuur 3
aantal Heggemussen
per uur per standaard-
week.

Soorten die (veel) meer waargenomen zijn dan in vorige jaren

Drie soorten, Gele Kwikstaart, Zanglijster en Pimpelmees zijn in het najaar van 1988 in opvallend hoge aantallen waargenomen, hetgeen een korte beschrijving waard is.

Gele Kwikstaart

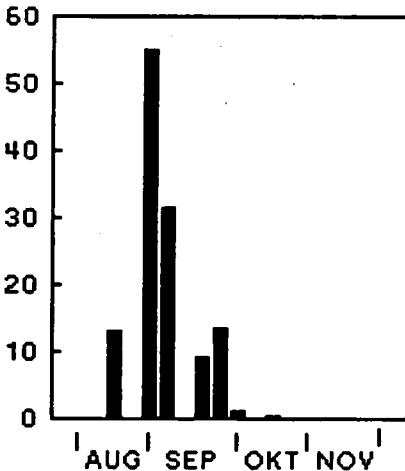
Van deze lange-afstandstrekker zijn in 1988 niet minder dan 2048 exemplaren geteld, een record voor de telpost. Vanaf half augustus zijn per ochtend enige tientallen kwikken waar-

genomen, als aanloop voor de top van eind augustus - begin september. Op 28-8 wordt deze bereikt : 848 exemplaren worden in 5 uur genoteerd. Ook in de eerste week van september trekt de Gele Kwikstaart nog sterk door (bijvoorbeeld : 7-9 : 318 exemplaren in 5 uur). Ofschoon de hoofdmoot dan gepasseerd is, zijn tot half oktober nog exemplaren waargenomen, de laatste op 17-10. Deze langzaam afnemende trek, na een vroege top, is kenmerkend voor een lange-afstandstrekker (Berthold & Dorka, 1969).

De soort is duidelijk een vroege ochtendtrekker : 75% van het totaal is tijdens ochtendtellingen geteld. De Gele Kwikstaart wordt vaak eerst ontdekt door het roepje; 11% (229 ex) bleef ongezien.

Gele Kwikstaart N = 2048

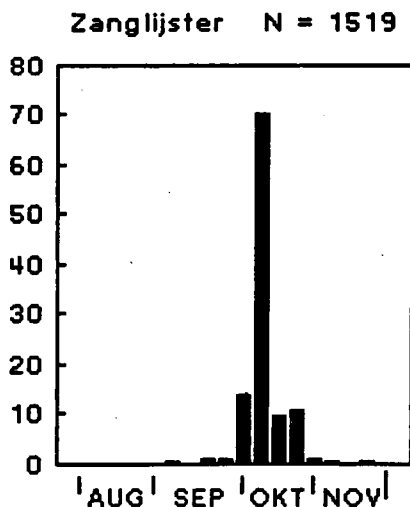

Figuur 4
aantal Gele Kwikken
per uur per standaard-
week.

Zanglijster

Na twee jaar met goede Kramsvogel- en Koperwiek trek was in 1988 de Zanglijster aan de beurt. Van deze ook 's nachts trek- kende lijster is een recordaantal van 1519 ex waargenomen, voornamelijk dankzij één zeer goede telling op 11-10, toen 870 exemplaren in 6 uur tellen geregistreerd zijn. Toch is het interessant genoeg het verloop van de trek te bekijken.

De eerste exemplaren zijn reeds in de eerste week van september waargenomen, de aantallen echter blijven die maand laag. Meteen op 1-10 wordt de aanzet gegeven tot de toptrek, uitmondend in bovengenoemde topdag op 11-10. Onder ideale weersomstandigheden (zwakke oostenwind, hoge bewolking en prima zicht) overspoelt een constante stroom Zanglijsters de eenzame teller, die naast de Zanglijsters ook nog te maken had met "beukende" trek van andere soorten. Veel groepen kwamen op grote hoogte vanuit zee landinwaarts gevlogen, wat duidt op trekkers die 's nachts over de Noordzee vliegen en overdag de kust opzoeken (Buurma, 1987). De dagen erna zijn nog redelijk veel exemplaren geteld (bijvoorbeeld 121 ex op 13-10). Na 23 oktober klapt de trek abrupt in elkaar. Tweederde van alle Zanglijsters is tijdens ochtendtellingen opgeschreven. Van 8% kon trek alleen door het scherpe roepje worden vastgesteld.

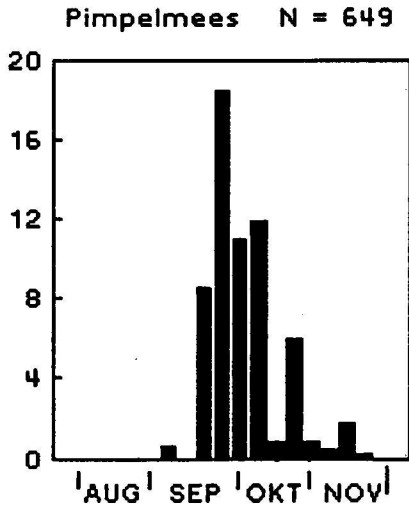
Figuur 5
aantal Zanglijsters
per uur per standaard-
week.

Pimpelmees

Voor het eerst sinds jaren werden de tellers in 1988 getrakteerd op een - bescheiden- invasie van de Pimpelmees, die inzette in de laatste decade van september. Tijdens de lange ochtendtelling van 22 september werd het eerste hoge aantal geteld, namelijk 97 exemplaren. Dit betekende het begin van een periode met goede trek tot half oktober. Op verschillende dagen (25-9, 1-10, 2-10) zijn tientallen Pimpelmezen waargenomen. Door slecht weer werd de trek vervolgens een tijdje opgehouden, waarna op de eerste dag met gunstig trekweer (11-10) de trek hervat werd en het hoogste aantal van 112 exemplaren kon worden vastgesteld. Na half oktober lopen de aantallen sterk terug, hoewel tot ver in november trekkende Pimpelmezen zijn gezien.

De Pimpelmees behoort tot de weinige soorten die in het najaar later op de ochtend de trek aanvangen. Eerst na een uur na zonsopkomst worden de eerste exemplaren genoteerd. Daarna nemen de aantallen toe en blijven tot en met de lange ochtendtelling op een constant niveau. Tijdens de veel frequentere ochtendtellingen is 45% geregistreerd, 55% daarna (lange ochtendtellingen en dagtellingen).

De Pimpelmees vliegt doorgaans in kleine groepjes (grootste groep : 26 exemplaren op 22-9), welke op grote afstand reeds te horen zijn. Het duurt dan enige tijd, alvorens ze de telpost bereiken, waar ze soms even de trek onderbreken in de bosjes onderaan het duin.

Figuur 6

aantal Pimpelmezen
per uur per standaard-
week.

Mezen trekken vaak in kleine
groepjes. Soms worden dan ook
gemengde groepjes waargenomen.

Tekening : Guido van Leeuwen.

Tabel 1 totaal aantal soorten en exemplaren, waargenomen
op telpost.Parnassia, Kennemerduinen najaar 1988
(teluren : N = 172) (zie volgende blz.).

Roodkeelduiker	1	Velduil	1
Aalscholver	231	Gierzwaluw	342
Blauwe Reiger	87	Grote Bonte Specht	25
Lepelaar	16	Kleine Bonte Specht	1
Knobbelzwaan	2	Zwarte Specht	1
Kleine Zwaan	13	Boomleeuwerik	2
Grauwe Gans	5	Veldleeuwerik	2481
Rotgans	49	Strandleeuwerik	7
Nijlgans	29	Oeverzwaluw	15
Bergeend	45	Boerenzwaluw	828
Smient	129	Huiszwaluw	199
Wintertaling	33	Duinpieper	7
Wilde eend	72	Grote Pieper	2
Pijlstaart	35	Boompieper	135
Slobeend	19	Graspieper	15396
Tafeleend	20	Waterpieper	1
Kuifeend	1	Oeverpieper	192
Brilduiker	1	Gele Kwikstaart	2048
Middelste Zaagbek	1	Grote Gele Kwikstaart	20
Bruine Kiekendief	17	Witte Kwikstaart	1101
Blauwe Kiekendief	8	Pestvogel	5
Havik	1	Heggenus	514
Sperwer	46	Tapuit	4
Buizerd	6	Beflijster	3
Visarend	1	Merel	62
Torenvalk	7	Kransvogel	3604
Smelleken	6	Zanglijster	1519
Boomvalk	16	Koperwiek	3251
Slechtvalk	1	Grote Lijster	44
Scholekster	61	Goudhaantje	7
Bontbekplevier	80	Zwarte Mees	42
Goudplevier	49	Pimpelmees	649
Zilverplevier	32	Koolmees	150
Kievit	1751	Tjiftjaf	1
Kanoetstrandloper	4	Fitis	1
Drieteenstrandloper	3	Baardnannetje	71
Krombekstrandloper	4	Grauwe Klauwier	1
Bonte Strandloper	25	Ekster	1
Watersnip	559	Kauw	4106
Grutto	1	Roek	26
Rosse Grutto	27	Zwarte Kraai	2
Regenwulp	16	Spreeuw	47199
Wulp	260	Huismus	12
Tureluur	18	Ringmus	991
Groenpootruiter	19	Vink	18397
Oeverloper	1	Keep	866
Steenloper	1	Europese Kanarie	3
Kleine Jager	1	Groenling	416
Dwergmeeuw	6	Putter	185
Kokmeeuw	3371	Sijs	292
Stormmeeuw	165	Kneu	2259
Kleine Mantelmeeuw	854	Barnsijs	140
Grote Mantelmeeuw	62	Frater	44
Lachstern	1	Goudvink	3
Grote Stern	2	Appelvink	1
Visdief	4	Sneeuwgorz	22
Zwarte Stern	1	Geelgorz	22
Holenduif	216	Ortolaan	3
Houtduif	126	Rietgorz	943
Turkse Tortel	17	Ijsgorz	68
Tortel	2	Grauwe Gors	5
		Dwerggorz	1

Diegenen die geïnteresseerd zijn in een meer gedetailleerd overzicht van de waargenomen trek (dus aantallen per standaardweek) kunnen met mij contact opnemen.

Literatuur

- Berthold, P. & V. Dorka (1969). Vergleich und Deutung von jahreszeitlichen Wegzugs - Zugmustern ausgeprägter und wenig ausgeprägter Zugvögel. Vogelwarte 25 : 121-129.
- Brouwer, R. (1985). Vogeltrektellingen bij Medemblik, najaar 1983. Medemblik.
- Buurma, L. S. (1987). Patronen van hoge vogeltrek boven het Noordzeegebied in oktober. Limosa 60 : 63-74.
- Cottaar, F. & E. van Huijssteeden (1983). Najaarstrek langs de kust van Zuid-Kennemerland in 1982.
- Cottaar, F. & E. van Huijssteeden (1984). Herfsttrek langs de kust van Zuid-Kennemerland in 1983 (2). De Fitis 20 (2): 50-59.
- Cottaar, F., F. Dorel, E. van Huijssteeden & J. Stuart (1985). Najaarstrek bij Bloemendaal aan Zee in 1984. Haarlem.
- Gatter, W. (1976). Feldkennzeichen ziehender Passere. Die Vogelwelt 97 : 201-217.
- Geelhoed, S. & H. Groot (1988). Voorjaarstrek bij 't Wed in 1986 en 1987. De Fitis 24 (1) : 26-36.
- Leeuwen, G. van, L. Linnartz & R. Schols (1985). Najaarstrek over Vrouwenbos - Beek in de jaren 1978 t/m 1982. Geleen.
- Lensink, R. & R. Kwak (1985). Vogeltrek over Arnhem in 1983 met een samenvatting over de periode 1981-83 en methodieken voor het bewerken van telmateriaal (2). Arnhem.
- LWVT (1985). Handleiding voor het tellen van zichtbare landtrek. Utrecht.
- Nobel, P. de & J. Stuart (1987). Najaarstrek bij Bloemendaal aan Zee in 1986. De Fitis 23 (1) : 1-11.
- Schekkerman, H. (1984). Iets over het voorkomen van de Oeverpieper in Nederland, en de najaarstrek bij Castricum. De Winterkoning 10 : 6-9.